

პირგასამტეხლო

(თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა)

ა) პირგასამტეხლოს კანონისმიერი დეფინიცია

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლის მიხედვით, პირგასამტეხლო - მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხა - მოვალემ უნდა გადაიხადოს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვნად შესრულებისათვის.

ბ) პირგასამტეხლოს არსი, ფუნქცია და თავისებურებები

პირგასამტეხლო წარმოადგენს მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებას, რომლის მიხედვითაც, მოვალე ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისათვის ან ვალდებულების სხვა სახის დარღვევისათვის იხდის მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრულ ფულად თანხას. ამდენად, პირგასამტეხლოს გამოყენებისათვის აუცილებელია შემდეგი წინაპირობების არსებობა, კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, პირგასამტეხლო შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ **ფულადი თანხის სახით**. ამასთან, იდენტიფიცირებადი უნდა იყოს ფულადი თანხის **ოდენობა**. პირგასამტეხლოს სახით გარკვეული ოდენობის ფულად თანხაზე უნდა არსებობდეს **მხარეთა შეთანხმება**. შეთანხმება მოითხოვს **წერილობით ფორმას**. პირგასამტეხლოს, როგორც მოთხოვნის უზრუნველყოფის ღონისძიების, გამოყენების წინაპირობაა **ვალდებულების შეუსრულებლობა ან ვალდებულების დარღვევა**. პირგასამტეხლოს მიზანია **ვალდებულების შეუსრულებლობის ან ვალდებულების დარღვევის თავიდან აცილება**, ხოლო ვალდებულების დარღვევის პირობებში ე.წ. „პრეზუმირებული მინიმალური ზიანის“ ანაზღაურების უზრუნველყოფა, რაც, რაღა თქმა უნდა, არ წარმოადგენს ფაქტობრივი ზიანის ეკვივალენტ ფულად თანხას და არც ფაქტობრივად დამდგარი ზიანის ანაზღაურებას ემსახურება. შესაბამისად, **პირგასამტეხლოს მოთხოვნის პარალელურად ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა დაუშვებელია**, თუ, რა თქმა უნდა, დარღვევა ვადაგადაცილებაში არ მდგომარეობს, ხოლო პირგასამტეხლოსთან ერთად ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა სავსებით შესაძლებელია.

პირგასამტეხლოს ფუნქცია ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფაა. იგი კრედიტორის მხრიდან ვალდებულების შესრულების მიზნით მოვალეზე „ზეწოლის“ განხორციელების ერთგვარი ბერკეტია, ამასთან, ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში, პირგასამტეხლოს მიღების მიზნით, კრედიტორი ზიანის მტკიცების ტვირთისაგან გათავისუფლებულია¹.

¹ BGH MDR 2000, 827; OLG Celle BauR 2001, 1108; OLG Rostock NZM 2004, 460, 461 nach *Janoschek*, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.1

გ) პირგასამტეხლოს აქცესორული ბუნება

პირგასამტეხლო აქცესორული ბუნებისაა. მისი ნამდვილობა დამოკიდებულია ძირითადი ვალდებულების ნამდვილობაზე. არანამდვილი (ბათილი) ძირითადი ვალდებულების შემთხვევაში არ არსებობს ის ვალდებულება, რომლის უზრუნველყოფასაც პირგასამტეხლო ემსახურება, შესაბამისად, პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულებაც არ წარმოიშობა. პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება არსებობს იქამდე, სანამ არსებობს ძირითადი ვალდებულების შესრულების მოვალეობა. შესაბამისად, ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულებაც აღარ არსებობს², თუ რა თქმა უნდა, მხარეთა შეთანხმებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული (იხ. ხელშეკრულების გასვლისათვის დაწესებული საჯარიმო თანხის (Reugeld) სამართლებრივი ანალიზი).

პირგასამტეხლოს აქცესორული ბუნება განაპირობებს იმ ფაქტსაც, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრების წინაპირობას წარმოადგენს არამხოლოდ ვალდებულების დარღვევა, არამედ **ვალდებულების ბრალეული დარღვევა**. ამდენად, პირგასამტეხლო ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის მოვალეს ეკისრება კრედიტორისათვის ზიანის მიყენების მიუხედავად, თუმცა, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა მისმა ბრალეულმა ქმედებამ გამოიწვია. **უფრო მეტიც, ვადაგადაცილებისათვის გათვალისწინებული პირგასამტეხლოს პირობებში**, ვალდებულების დათქმულ ვადაში შესრულების შეუძლებლობა, რაც მოვალის ბრალეული ქმედებით არ არის განპირობებული, ვადაგადაცილებად და შესაბამისად, ვალდებულების დარღვევად საერთოდ არ მიიჩნევა. ამგვარ რეგულირებას შეიცავს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 401-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც, ვადა გადაცილებულად არ ჩაითვლება, თუკი ვალდებულება არ შესრულდა ისეთ გარემოებათა გამო, რაც მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული.

პირგასამტეხლოს აქცესორული ბუნებით არის გამოწვეული ასევე ძირითადი ვალდებულების ხანდაზმულად მიჩნევის პირობებში პირგასამტეხლოს ხანდაზმულობაც³. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 145-ე მუხლის მიხედვით, მთავარი მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის გასვლასთან ერთად ხანდაზმულობის ვადა გასულად ითვლება დამატებითი მოთხოვნებისთვისაც მაშინაც კი, როცა ამ მოთხოვნათა ხანდაზმულობის ვადა ჯერ არ გასულა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 145-ე მუხლის კონტექსტში, დამატებით მოთხოვნებში სწორედაც, რომ ისეთი უფლებები იგულისხმება, რომლებიც კანონის ან შეთანხმების ძალით უზრუნველყოფენ მოთხოვნის შესრულებას და არ არსებობენ ძირითადი მოთხოვნის გარეშე დამოუკიდებლად, ესენია გირაო, თავდებობა,

² BGHZ 109, 230, 232 = NJW 1990, 832; BAG NJW 1992, 1646; OLG Naumburg VIZ 2004, 246, 248, nach Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.2

³ Erman/Westermann Rn 4; Soergel/Lindacher Rn 29 nach Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.2

პირგასამტეხლო და ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები. გარდა ამისა, დამატებითი შეიძლება იყოს სხვა მოთხოვნებიც, მაგალითად, პროცენტის მოთხოვნის უფლება.⁴

პირგასამტეხლოს აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე, პირგასამტეხლოს შესრულების ადგილის მიმართ ძირითადი ვალდებულების შესრულების ადგილის მიმართ არსებული წესები მოქმედებს. იგივე წესი ვრცელდება პირგასამტეხლოდან გამომდინარე დავის სასამართლო წესით განსჯადობის მიმართაც⁵.

პირგასამტეხლოს მოთხოვნაზე უფლებამოსილი სუბიექტია ის, ვისაც ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება აქვს. შესაბამისად, პირგასამტეხლოს მიღებაზე უფლებამოსილი სუბიექტი შეიძლება იყოს მესამე პირიც, რომელსაც შესრულების მიღების უფლება აქვს მინიჭებული⁶.

დ) პირგასამტეხლოსა და მოვალის გარანტიის ურთიერთგამიჯვნა

პირგასამტეხლოს, როგორც მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალების მხოლოდ ფულადი სახით არსებობა, საკანონმდებლო პირობაა. პირგასამტეხლო - მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხა - მოვალემ უნდა გადაიხადოს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულებისათვის (სსკ 417 I). მნიშვნელოვანია იმ საკითხზე ყურადღების გამახვილება, თუ რამდენად შეიძლება შეასრულოს „**სხვა სახის შესრულებამ**“ პირგასამტეხლოს ფუნქცია. მაგალითისათვის, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი ამგვარ შესაძლებლობას უშვებს. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 342-ე მუხლის მიხედვით, თუ პირგასამტეხლოს სახით ადგილი აქვს ფულადი თანხის გადახდის ნაცვლად სხვა ვალდებულების შესრულების შეპირებას, მაშინ გამოიყენება 339-341-ე მუხლები⁷, ანუ პირგასამტეხლოს მარეგულირებელი ნორმები. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, პირგასამტეხლოს, როგორც მხარეთა შორის განსაზღვრული ფულადი თანხის, ჩანაცვლება „სხვა სახის შესრულებით“ და მასზე პირგასამტეხლოს მომწესრიგებელი ნორმების გავრცელება დაუშვებელია. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს მოთხოვნის უზრუნველყოფის სახით მოვალის გარანტიის ცნებას, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საგნისაგან განსხვავებული შესრულება, რომელსაც მოვალე უპირობოდ კისრულობს ვალდებულების დარღვევის ან ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში. მოვალის გარანტიამ შეიძლება ჩაანაცვლოს ან არ ჩაანაცვლოს შესრულება⁸. ამდენად, მართალია, ქართული კანონმდებლობა პირგასამტეხლოს სახით, ფულადი თანხის ალტერნატივად „სხვა სახის შესრულებას“ არ იცნობს, თუმცა,

⁴ *ზ.ახვლედიანი*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, გვ.338-339⁴, თბილისი, 1999 წ.

Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.1

⁶ *Janoschek*, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.1

⁷ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, მთარგმნელი - *ზ.ჭავჭავაძე*, 2010 წლის პირველი მარტის მდგომარეობით, სიესტა, თბილისი, 2010

⁸ *თ.დარჯანია*, „უზრუნველყოფილი ცესია და მოვალის გარანტია“, სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი, თბილისი, 2012, გვ.76-77

ძირითადი ვალდებულებისაგან განსხვავებულ შესრულებას, მოვალის გარანტიის სახით, ითვალისწინებს, მაგრამ მას, განსხვავებით გერმანიის სამოქალაქო კოდექსისაგან, პირგასამტეხლოს მომწესრიგებელი ნორმები არ არეგულირებს.

ე) პირგასამტეხლოს ფორმა

პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმება საჭიროებს ორმხრივი ნების გამოვლენას. ცალმხრივი აღიარება პირგასამტეხლოს თაობაზე გამოვლენილ ნებას ნამდვილად არ აქცევს და შესაბამისად, არც მისი მოთხოვნის უფლებას წარმოშობს⁹. პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმებიდან მკაფიოდ უნდა ირკვეოდეს პირგასამტეხლოს არსებითი პირობები, კერძოდ, ძირითადი ვალდებულება და მისი დარღვევისათვის დაწესებული ფულადი თანხის ოდენობა¹⁰.

ხელშეკრულებაში პირგასამტეხლო ყოველთვის „პირგასამტეხლოდ“ არ არის სახელდებული. ხშირად ხელშეკრულებაში ვალდებულების უზრუნველყოფის სახით მითითებული თანხა ჯარიმად, საურავად, გადასახდელად და ა. შ. იწოდება, რაც, როგორც წესი, პირგასამტეხლოს სინონიმებია. თუმცა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია, თითოეული მათგანის არსის, ფუნქციისა და დანიშნულების გარკვევა ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. მათ მიმართ პირგასამტეხლოს მარეგულირებელი ნორმების გამოყენება მხოლოდ მას შემდეგ არის შესაძლებელი, რაც დადგინდება გამოყენებული ტერმინების არსობრივი იდენტურობა პირგასამტეხლოსთან.

შეთანხმება პირგასამტეხლოს შესახებ მოითხოვს წერილობით ფორმას (სსკ 418 II). წერილობითი ფორმით პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმების არარსებობის პირობებში, შეთანხმება ბათილად მიიჩნევა, ფორმის დაუცველობის საფუძველით. სასამართლო პრაქტიკაში ხშირად დგას აღიარებული პირგასამტეხლოს პრობლემა, შესაბამისი წერილობითი შეთანხმების არარსებობის მიუხედავად. მაგალითად, სასარჩელო მოთხოვნა პირგასამტეხლოს თაობაზე, რომლის საფუძველი შესაგებლით შეცილებული არ არის ან უფრო მეტიც, დადასტურებულია, არ წარმოადგენს პირგასამტეხლოს დაკისრების ფაქტობრივ წინაპირობას, რადგან არ არსებობს მოსარჩელის მტკიცების საგანში შემავალი გარემოების, პირგასამტეხლოს თაობაზე წერილობითი შეთანხმების დამადასტურებელი მტკიცებულება, შესაბამისად, არ არსებობს პირგასამტეხლოს დაკისრების სამართლებრივი საფუძველი.

პირგასამტეხლოს გადახდის პირობები, როგორც წესი, მითითებულია ძირითად ხელშეკრულებაში. თუმცა, შესაძლებელია, რომ მხარეებმა ხელშეკრულება პირგასამტეხლოს

⁹ BGHZ 21, 370, 372 = NJW 1956, 1793; OLG Brandenburg NJW-RR 2012, 982; KG WRP 1986, 680, nach Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.2

¹⁰ Palandt/Grüneberg Vor § 339 Rn 3, nach Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.2

შესახებ ცალკე შეადგინონ. ასეთი შეთანხმების არსებით პირობებს წარმოადგენს პირგასამტეხლოს ოდენობაზე და იმ ვალდებულებაზე მითითება, რომელსაც პირგასამტეხლო უზრუნველყოფს¹¹. პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმების ცალკე ხელშეკრულებაში ასახვა არ იწვევს მის ნამდვილობას, თუ ძირითადი ვალდებულების შემცველი ხელშეკრულება ბათილია, ვინაიდან პირგასამტეხლოს ნამდვილობა დამოკიდებულია არა იმ ხელშეკრულების ნამდვილობაზე, რომელიც პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმებას შეიცავს, არამედ იმ ძირითადი ვალდებულების ნამდვილობაზე, რომლის უზრუნველყოფასაც პირგასამტეხლო ემსახურება.

ვ) ვალდებულების დარღვევა, როგორც პირგასამტეხლოს გამოყენების აუცილებელი წინაპირობა

პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულების წარმოშობის წინაპირობაა ვალდებულების დარღვევა. ვალდებულების დარღვევის შედეგად ზიანის დადგომა პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლების წარმოშობაზე ზეგავლენას არ ახდენს. პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება არსებობს მაშინაც, როდესაც ხელშეკრულების დარღვევამ ზიანის დადგომა არ გამოიწვია. ამდენად, პირგასამტეხლოს მოთხოვნის აუცილებელი წინაპირობაა მხოლოდ ვალდებულების დარღვევა. ვალდებულება შეიძლება მდგომარეობდეს აქტიურ მოქმედებას ან უმოქმედობაში. ვალდებულების დარღვევა კი შეიძლება გამოიხატოს ვალდებულების შეუსრულებლობას ან არაჯეროვან შესრულებაში. ამასთან, უმნიშვნელო დარღვევა სამოქალაქო ბრუნვაში მოქმედი კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, მხედველობაში არ უნდა იქნეს მიღებული¹². აღნიშნული წესი არ ვრცელდება ვადაგადაცილებისათვის დაწესებული პირგასამტეხლოს მიმართ, რა დროსაც ვადაგადაცილების ხანგრძლივობა პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლებაზე ზეგავლენას არ ახდენს. ვალდებულების „მნიშვნელოვანი“, თუ „უმნიშვნელო“ დარღვევა შეფასებითი კატეგორიაა და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მისი შეფასება სასამართლოს შეხედულებაზეა დამოკიდებული. ერთი მხრივ, ვალდებულების ე.წ. „უმნიშვნელო“ დარღვევა შეიძლება არ გახდეს ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი, თუმცა, საკმაოდ „მნიშვნელოვან“ დარღვევას წარმოადგენდეს პირგასამტეხლოს დაკისრების მიზნებისათვის. მითითებული საკითხი სასამართლოს მსჯელობის საგანი გახდა, კერძოდ, ვალდებულების დარღვევა (ვადაგადაცილება), რომელიც სასამართლომ უმნიშვნელოდ მიიჩნია და მხარეს არ მისცა აღნიშნული საფუძველით ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, ჩათვალა, რომ წარმოადგენდა პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველს. ცალსახაა, რომ ვადაგადაცილების პირობებში პირგასამტეხლოს გამოყენების წინაპირობა - ვალდებულების დარღვევა, ვადაგადაცილებაში მდგომარეობს, შესაბამისად, აღნიშნული დარღვევა (ვადაგადაცილება) შესაბამისი სახელშეკრულებო დათქმის არსებობისას (პირგასამტეხლოზე წერილობითი

¹¹ Е. Ю.,б Валявина, А.К. Губаева и др. 2005. Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации. Часть II. Издательство Проспект. Москва, С:659

¹² Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.6

ფორმით შეთანხმების არსებობის პირობებში) პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველია. ასეთ ვითარებაში ვადაგადაცილების ხანგრძლივობას მნიშვნელობა არ აქვს. ვადაგადაცილების ხანგრძლივობა შეიძლება შეფასების საგანი გახდეს ამ საფუძველით ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნის მართლზომიერების შემოწმების მიზნით.¹³

პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლებას მხოლოდ ვალდებულების ბრალეული დარღვევა არ წარმოშობს¹⁴. პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულება წარმოიშობა მაშინაც, როდესაც მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა განპირობებულია მოვალის კანონიერი წარმომადგენლის ან იმ პირთა მოქმედებით, რომლებიც მან თავის ვალდებულებათა შესასრულებლად გამოიყენა¹⁵ (სსკ 396). იგივე წესი მოქმედებს მაშინაც, როცა მოვალეს შესრულების საგანი სხვა პირისაგან უნდა მიეღო და ვერ მიიღო (სსკ 397). პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება ვალდებულების ორმხრივი დარღვევის დროს ორივე მხარეს აქვს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ერთი მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა მეორე მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევამ გამოიწვია. ასეთ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება აქვს იმ მხარეს, რომლის ვალდებულების დარღვევაც არა მისი ბრალეული მოქმედების, არამედ მეორე მხარის მხრიდან ვალდებულების დარღვევითაა განპირობებული¹⁶.

მტკიცების ტვირთის განაწილების მხრივ კრედიტორმა უნდა ამტკიცოს ვალდებულების დარღვევა და პირგასამტეხლოს თაობაზე წერილობითი ფორმით შეთანხმების არსებობა, ხოლო მოვალის მტკიცების საგანში შემაჯავლი გარემოებაა ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება ან ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, რაც მოვალის ბრალით არ არის განპირობებული. შედარებითსამართლებრივი მიზნებისათვის, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი მტკიცების ტვირთის მომწესრიგებელ ცალკე ნორმას შეიცავს, კერძოდ, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 345-ე მუხლის შესაბამისად, თუ მოვალე სადაოდ ხდის პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულებას იმის მტკიცებით, რომ მან შეასრულა თავისი ვალდებულება, მაშინ მან უნდა დაამტკიცოს ვალდებულების შესრულება, თუ ნაკისრი შესრულება არ მდგომარეობს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაში¹⁷.

ზ) პირგასამტეხლოს გამიჯვნა სხვა მსგავსი სამართლებრივი ინსტიტუტებისაგან

პირგასამტეხლო უნდა გაიმიჯნოს ხელშეკრულების გასვლისათვის დაწესებული **საჯარიმო თანხისაგან (Reugeld)**. აღნიშნული განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ ხელშეკრულებიდან გასვლისათვის დაწესებული საჯარიმო თანხა არ წარმოადგენს ე.წ. „ჯარიმას“

¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის გადაწყვეტილება # ას-1326-1346-2011

¹⁴ Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.3

¹⁵ Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.6

¹⁶ Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.6

¹⁷ კროპპოლერი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გამოცემა, გამომცემლობა ბეჟი, 2013 წ. გვ. 240

ვალდებულების დარღვევისათვის, არამედ იგი ხელშეკრულებაში დარჩენის ალტერნატივაა. სხვაგვარად თუ ვიტყვით, ხელშეკრულებიდან გასვლის გამოსყიდვას ემსახურება. აქვე აღსანიშნავია, რომ ხელშეკრულების გასვლისათვის ჯარიმას ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 353-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც, მხარეები შეიძლება შეთანხმდნენ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებაზე საჯარიმო თანხის სანაცვლოდ¹⁸. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ხელშეკრულების გასვლისათვის საჯარიმო თანხის დაწესების ინსტიტუტს არ იცნობს. იგი ხელშეკრულებიდან გასვლის შესაძლებლობას მხოლოდ ხელშეკრულების დარღვევის წინაპირობების არსებობისას უშვებს (სსკ 352 I). შესაბამისად, მხარეთა ნებაზეა დამოკიდებული ხელშეკრულების დარღვევის გარეშე ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში მხარეთა ურთიერთშეთანხმებული საჯარიმო თანხა პირგასამტეხლოს ფუნქციას შეიძენს, თუ არა. თუ მხარეები გაითვალისწინებენ ხელშეკრულებიდან ვალდებულების დარღვევის გარეშე გასვლის უფლებას, რისთვისაც ე.წ. საჯარიმო თანხაზე შეთანხმდებიან, აღნიშნული თანხა პირგასამტეხლო ვერ იქნება, ვინაიდან მხარეებმა ურთიერთშეთანხმებით დაადგინეს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება და მისი თანმდევი სამართლებრივი შედეგები, შესაბამისად, ასეთი შეთანხმების არსებობის პირობებში ხელშეკრულებიდან გასვლა ვალდებულების დარღვევად და არც ვალდებულების დარღვევის სამართლებრივ შედეგად აღარ მიიჩნევა, რაც იმას ნიშნავს, რომ დაწესებული საჯარიმო თანხა პირგასამტეხლო არ იქნება.

პირგასამტეხლო უნდა გაიმიჯნოს ასევე ბესგან, რომელიც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით ვალდებულების უზრუნველყოფის საშუალებას წარმოადგენს (421), თუმცა, ბე პირგასამტეხლოსაგან განსხვავებით, ხელშეკრულების დარღვევის შემთხვევაში არ გამოიყენება. ბეს გადახდით ხელშეკრულების დადების ფაქტი დასტურდება. შესაბამისად, პირი, რომელიც ბეს სახით თანხას იხდის, ამით ხელშეკრულების დადების ფაქტს ადასტურებს, საწინააღმდეგო მოწინააღმდეგე მხარემ უნდა ამტკიცოს.

ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ ასევე პირგასამტეხლოს და **ერთიანი თანხის სახით ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების დაწესება**. აღსანიშნავია, რომ პირგასამტეხლო შეიძლება არსებობდეს არამარტო პერიოდულად გადასახდელი თანხის სახით, არამედ ერთიანი თანხის სახითაც, თუმცა, მნიშვნელოვანია იმის იდენტიფიცირება, თუ რა დანიშნულება აქვს ერთიან თანხას, რომელსაც მხარეები ვალდებულების დარღვევისათვის აწესებენ. თუ ერთიანი შეთანხმებული თანხის სახით მხარეები იმ ზიანის ოდენობის ანაზღაურებას ისახავენ მიზნად, რომელიც ჰიპოთეტურად ხელშეკრულების მეორე მხარეს ხელშეკრულების დარღვევით შეიძლება მიადგეს, მაშინ ზიანის ანაზღაურების სახით ერთიანად დაწესებული თანხა პირგასამტეხლოდ არ მიიჩნევა. ზიანი კი შეცილებადი კატეგორიაა და ვალდებულების დარღვევის პირობებში მტკიცებას საჭიროებს. შესაბამისად, თუ შეთანხმებული თანხა ზიანის ანაზღაურებას ემსახურება, ზიანის ანაზღაურების

¹⁸ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), მთარგმნელი და რედაქტორი ზ.ჭეჭელაშვილი, მუხლის 353

მოთხოვნის მქონე პირი ვალდებულია, ამტკიცოს ზიანის მიყენების ფაქტი და ოდენობა¹⁹. აღნიშნულ განსხვავებას უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია, ვინაიდან თუ ერთიანად დაწესებული თანხა, თავისი არსით, პირგასამტეხლოა, მისი შემცირება დასაშვებია, ხოლო ზიანის მიმართ პირგასამტეხლოს მარეგულირებელი ნორმები არ გამოიყენება. ზიანი მტკიცებას საჭიროებს. ზიანის სახით ერთიანად დაწესებული თანხის შემცირება, მსგავსად პირგასამტეხლოსი, გერმანიის სასამართლო პრაქტიკითაც დაუშვებელია²⁰.

თ) პირგასამტეხლოს ურთიერთმიმართება ვალდებულების შესრულებასა და ზიანის ანაზღაურებასთან

ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში კრედიტორი უფლებამოსილია მოითხოვოს ვალდებულების შესრულება, ზიანის ანაზღაურება და პირგასამტეხლოს გადახდა. ამასთან, პირგასამტეხლოსა და ვალდებულების შესრულების ერთდროულად მოთხოვნა დაუშვებელია, მაშინ როდესაც შესაძლებელია პირგასამტეხლოსა და ზიანის ანაზღაურების ერთდროულად მოთხოვნა (სსკ 419). შესაბამისად, კრედიტორმა უნდა აარჩიოს, მოითხოვოს შესრულება, თუ პირგასამტეხლო. ამასთან, ნიშანდობლივია, რომ ორივე შემთხვევაში დასაშვებია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნაც.

ერთადერთი გამონაკლისი, როდესაც კრედიტორი უფლებამოსილია შესრულების პარალელურად პირგასამტეხლოც მოითხოვოს, ვალდებულების ვადაში შეუსრულებლობაა (სსკ 419 I). იგივე წესი ვრცელდება შესრულების მიღების ვადის გადაცილების მიმართაც (სსკ 390).

პირგასამტეხლო, თავისი არსით, ის ე.წ. „მინიმალური ზიანია“, რასაც მხარეები ურთიერთშეთანხმებით ვალდებულების დარღვევის შემთხვევისათვის აწესებენ. პირგასამტეხლოს ფუნქცია ვალდებულების დარღვევის პრევენციასა და სავარაუდო მინიმალური ზიანის ანაზღაურებაში მდგომარეობს. შესაბამისად, პირგასამტეხლოზე შეთანხმების არსებობის პირობებში, „მინიმალური ზიანი“ მტკიცებას არ საჭიროებს. ხელშეკრულების დარღვევით დამდგარი ზიანი ყოველთვის არ არის პირგასამტეხლოთი უზრუნველყოფილი ე.წ. „მინიმალური ზიანის“ ექვივალენტი. უფრო მეტიც, ხელშეკრულების დარღვევით მიყენებული ზიანი ხშირად აღემატება პირგასამტეხლოთი უზრუნველყოფილ ე.წ. „მინიმალურ ზიანს“ ან შესაძლებელია იყოს მასზე ნაკლები, თუმცა, აღნიშნული ზეგავლენას არ ახდენს პირგასამტეხლოს ოდენობაზე. იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულების დარღვევით მიყენებული ზიანი აღემატება პირგასამტეხლოთი

¹⁹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, C.H.Beck München, 2010, S:109

²⁰ BGH NJW 1970, 29, 32 nach Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, C.H.Beck München, 2010, S:112

უზრუნველყოფილ ე.წ. „მინიმალური ზიანს“, კრედიტორს უფლება აქვს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება. კრედიტორი ვალდებულია ამტკიცოს ზიანის ოდენობა²¹.

ი) შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირება

როგორც ზემოთ აღინიშნა, პირგასამტეხლოს დაკისრება ზიანის ანაზღაურებას არ გამორიცხავს, უფრო მეტიც, თუ ფაქტობრივად დამდგარი ზიანი მიყენებულ ზიანს აღემატება, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა შესაძლებელია. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირგასამტეხლოს შემცირების შესაძლებლობასაც იძლევა. პირგასამტეხლოს შემცირების უფლება სასამართლოს აქვს მინიჭებული. ეს ის იშვიათი გამონაკლისთაგანია, როდესაც კანონი სახელშეკრულებო თავისუფლებაში ჩარევას დასაშვებად მიიჩნევს. თუმცა, ამგვარი ჩარევა გარკვეულ შეზღუდვებს ექვემდებარება. კანონის სიტყვასიტყვითი განმარტების შედეგად, მაღალი პირგასამტეხლო არ მცირდება. შემცირებას მხოლოდ „შეუსაბამოდ მაღალი“ პირგასამტეხლო ექვემდებარება. პირგასამტეხლო შეუსაბამოდ მაღალია თუ არა, შეფასებითი კატეგორიაა და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში საქმის გარემოებების ერთობლივი ანალიზის შედეგად წყდება. ამასთან, შეფასების მიზნებისათვის მხედველობაში მიიღება პირგასამტეხლოს აშკარა შეუსაბამობა ვალდებულების დარღვევის შედეგებთან, რაც შეიძლება გამომდინარეობდეს პირგასამტეხლოს განსაკუთრებით მაღალი პროცენტიდან, ზიანის უმნიშვნელო ოდენობიდან, ვალდებულების დარღვევის მოკლე ვადიდან და ა.შ. პირგასამტეხლოს „აშკარა შეუსაბამობის“ თაობაზე მტკიცებულებებს წარადგენს პირი, რომელიც მის შემცირებას ითხოვს.

პირგასამტეხლოს მიზანია კრედიტორის დარღვეული უფლების აღდგენა და არა გამდიდრება, შესაბამისად, პირგასამტეხლო უნდა იყოს ვალდებულების დარღვევის თანაზომიერი და გონივრული²². პირგასამტეხლოს დაკისრებით უნდა მოხდეს კრედიტორის დანაკარგების კომპენსირება და არა მისი გამდიდრება. ამით აიხსნება ის, რომ ზოგადი წესით მიყენებული ზიანი ანაზღაურდება იმ ფარგლებში, რომელიც ვერ დაიფარა პირგასამტეხლოთი. აქედან გამომდინარე სასამართლომ უნდა შეაფასოს პირგასამტეხლოსა და მოვალის მიერ დაშვებული დარღვევით გამოწვეული შედეგების თანაფარდობა. ამასთან, დარღვევის შედეგებს მიეკუთვნება არა მხოლოდ ქონებრივი ზიანი, არამედ კრედიტორის არაქონებრივი უფლებებისადმი მიყენებული ზიანი²³.

პირგასამტეხლოს შემცირებისას სასამართლო მხედველობაში იღებს მხარის ქონებრივ მდგომარეობასა და სხვა გარემოებებს, კერძოდ, იმას, თუ როგორია შესრულების ღირებულების, მისი შეუსრულებლობისა და არაჯეროვანი შესრულებით გამოწვეული

²¹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, C.H.Beck München, 2010, S:111

²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 ნოემბრის გადაწყვეტილება №ს-988-1021-2011

²³ Е. Ю.,б Валявина, А.К. Губаева и др. 2005. Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации. Часть II. Издательство Проспект. Москва, С:658

ზიანის თანაფარდობა პირგასამტეხლოს ოდენობასთან, ასევე კრედიტორის ეკონომიკური ინტერესი. აღნიშნულ გარემოებებზე სასამართლო მსჯელობს მხარის მოთხოვნის შესაბამისად და მხოლოდ ამგვარი წინაპირობის არსებობისას, პირგასამტეხლოს ოდენობის მართლზომიერება-არამართლზომიერებასთან დაკავშირებული ფაქტების შეფასების შემდეგ, შეუძლია გამოიყენოს სასამართლოს დისკრეცია, რაც გულისხმობს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირებას²⁴.

პირგასამტეხლოს შემცირების კანონისმიერი შესაძლებლობა ემსახურება სახელშეკრულებო ურთიერთობებში იმ სუსტი მხარის ინტერესების დაცვას, რომელიც ხელშეკრულებაზე ხელმოწერისას ვერ აცნობიერებს პირგასამტეხლოს შინაარსსა და მის თანმდევ სამართლებრივ, თუ ეკონომიკურ შედეგებს. შესაბამისად, პირგასამტეხლოს შემცირებისას, მნიშვნელოვანია იმ გარემოების გათვალისწინება, თუ რამდენად აცნობიერებდა მითითებულ პირობას მხარე ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერისას. ამდენად, თუ მხარე აღჭურვილია ადვოკატით, სამეწარმეო ურთიერთობებში გამოცდილი სუბიექტია და ა. შ. ივარაუდება, რომ ასეთ ვითარებაში შეთანხმებული პირგასამტეხლო, თუნდაც, შეუსაბამოდ მაღალი, შეესაბამება მხარეთა ნამდვილ ნებას და შემცირებას არ ექვემდებარება, მაგალითად, შედარებითსამართლებრივი ანალიზისათვის, გერმანიის სავაჭრო კოდექსის მიხედვით, მეწარმე სუბიექტის სასარგებლოდ პირგასამტეხლოს შემცირება არ ხდება²⁵, პირგასამტეხლოს შემცირება დაუშვებელია ასევე მაშინ, როდესაც პირგასამტეხლო უკვე ნებაყოფლობით გადახდილია²⁶.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი, რაც პირგასამტეხლოს პრაქტიკული კვლევის მიზნებს ემსახურება მდგომარეობს იმაში, რომ პირგასამტეხლოს შემცირებაზე უფლებამოსილი სუბიექტი - სასამართლო, პირგასამტეხლოს მართლზომიერებისა და ლეგიტიმურობის შეფასებას იწყებს მხოლოდ მხარეთა მიერ შეჯიბრებითობის ფარგლებში პირგასამტეხლოს შემცირების მოთხოვნისა და შესაბამისი მტკიცებულებების წარდგენის პირობებში. იმ შემთხვევაში, თუ მხარე შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებას არ მოითხოვს ან მოითხოვს სამართალწარმოების იმ ეტაპზე, როდესაც ახალი მოთხოვნის წარდგენა დაუშვებელია, სასამართლო თავისი ინიციატივით, შესაბამისი პროცესუალურად ნამდვილი შეცდომების უფლების გარეშე, პირგასამტეხლოს ვერ შეამცირებს, თუნდაც, იგი შეუსაბამოდ მაღალი იყოს. უფრო მეტიც, მხარემ უნდა ამტკიცოს, თუ რატომ არის პირგასამტეხლო შეუსაბამოდ მაღალი. ამდენად, პირგასამტეხლოს დაკისრების მოთხოვნის თაობაზე წარდგენილი სასარჩელო მოთხოვნის პირობებში მოპასუხის მიერ შესაგებლის წარუდგენლობა თუ სხდომაზე გამოუცხადებლობა, მოთხოვნილი პირგასამტეხლო დაკისრებას იწვევს, თუნდაც, შეუსაბამოდ მაღალის, ვინაიდან შეთანხმებული პირგასამტეხლოს „შეუსაბამოდ მაღალ პირგასამტეხლოდ“ მიჩნევას, როგორც ზემოთ

²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 12 სექტემბრის გადაწყვეტილება №ას-819-771-2012

²⁵ გერმანიის სავაჭრო კოდექსი, მუხლი 348

²⁶ Brox/Henssler, Handelsrecht, C.H.Beck München, 2009, Rn:380

აღნიშნა, შეცილება და მტკიცება სჭირდება. რა ხდება მაშინ, როდესაც მოპასუხე პირგასამტეხლოს ოდენობას კი არ ხდის სადავოდ, არამედ საერთოდ გამორიცხავს პირგასამტეხლოს დაკისრების წინაპირობების არსებობას? თუ სასამართლო პირგასამტეხლოს წინაპირობების არსებობას დადასტურებულად მიიჩნევს, დგება საკითხი, შესაძლებელია, თუ არა პირგასამტეხლოს ოდენობასთან მიმართებით შესაბამისი შეცილების გარეშე, მისი შემცირება. ასეთ ვითარებაში, ამოსავალი პრინციპი უნდა იყოს **მხარის ნება** იმასთან დაკავშირებით, რომ იგი არათუ პირგასამტეხლოს ოდენობას ხდის სადავოდ, არამედ საერთოდ პირგასამტეხლოს დაკისრებას არ ეთანხმება. შესაბამისად, ასეთ პირობებში, პირგასამტეხლოს ოდენობა შეცილებულად უნდა იქნეს მიჩნეული და თუ სასამართლო დაადგენს, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრების წინაპირობები არსებობს, მის ოდენობაზე უნდა იმსჯელოს²⁷.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, პირგასამტეხლო მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებაა, რომელიც ე.წ. მინიმალური ზიანის ან, თუნდაც, ჰიპოთეტურად დაშვებული პრეზუმირებული ზიანის ანაზღაურებას ემსახურება, თუმცა, მისი მიზანი არა ვალდებულების დარღვევით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაა, არამედ ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფა. პირგასამტეხლოს გამოყენების წინაპირობაა ვალდებულების დარღვევა. იგი გამოიყენება მაშინაც, როდესაც დარღვევა უმნიშვნელოა და ასევე მაშინაც, როდესაც დარღვევას ზიანი არ მოყვლია. თავის მხრივ, პირგასამტეხლო ზიანის ანაზღაურებას არ გამორიცხავს, თუ რა თქმა უნდა ვალდებულების დარღვევის შედეგად სახეზეა ზიანი, რომლის კომპენსირება პირგასამტეხლოთი არ მოხდა. პირგასამტეხლოს ოდენობა მტკიცებას არ საჭიროებს, თუმცა, დასაშვებია სასამართლო წესით მოთხოვნილი პირგასამტეხლოს ოდენობის შეცილება.

²⁷ აღნიშნული მსჯელობა წარმოადგენს სტატიის ავტორის მოსაზრებას და არა სასამართლო პრაქტიკის განზოგადებულ დასკვნას